

km szelvényében. Az objektum az Árpád-korra keltezhető.

TOMKA PÉTER

62. Csorna, Csapásföldek

(Győr-Moson-Sopron megye) Ő; Á; Kö

A Csorna – Kapuvár gázvezeték 22–23 km szelvénye között az előzetes terepbejárás során a felszínen szórvaányosan őskori és Árpád-kori kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. A csőfektetés földmunkálatainak megkezdésekor kihumuszolt 300 m hosszú kutatóárokban több ÉNy-DK irányú árkot és néhány szabályos kerek gödröt figyeltünk meg. Betöltésük és a kis számú kerámialelet alapján ezek a középkorhoz tatozhattak.

M. EGRY ILDIKÓ

63. Csorna, Gázelosztó állomás

(Győr-Moson-Sopron megye) U; Á

A MOL Csorna – Kapuvár gázvezetékének létesítése során, az 1997-es feltárásokhoz csatlakozva feltártuk a vezeték nyomvonalát a gázfáklyától Ny felé (52–105. objektumok, a feltárt terület 1100 m².)

A középkori falu objektumai alatt újabb humuszréteg feküdt, ami alatt neolit telepjelenségeket sikerült megfigyelni. 18 objektum biztosan, további 4 valószínűleg a Dunántúli Vonaldíszes Kultúra idejéből származik, nagyjából tárológödrök, valamint hamus, paticsal kevert betöltésű, kerámialeletekben gazdag hulladékgödrök.

Az Árpád-kori falut a telkek végében vágtuk át, ez magyarázza a 10 db, részben elágazó, elkanyarodó, egymást keresztező árkok jelenlétét. Egy cölöpszerkezettű, részben földbe mélyített gazdasági épület, egy kút, 11 gödör (köztük keskeny, mély árokszerű is) valamint 8 elszórtan jelentkező cölöplyuk egészítette ki eddigi ismereteinket. Egy „jelenség” állatjáratnak bizonyult. A leletanyagra jellemzőek a különböző (gyakran díszített oldalú) cserépbogrács töredékek, kisebb-nagyobb fazékdarabok (meglepően sok és archaikus díszítéssel). A tavalyi leleteknél idősebbeknek tűnnek, 11–12. századi keltezést sugallnak.

M. EGRY ILDIKÓ – TOMKA PÉTER

64. Csorna, Kisméhtöltés

(Győr-Moson-Sopron megye) R6

A MOL Csorna – Kapuvár között épülő gázvezetékének 20+700-tól 20+740 közötti szakaszán római kori településnyomokat találtunk. A település maga mintegy 150 méteren követhető a felszínen, a gázcsőárok irányára merőlegesen, K-i oldalán egykori patakmeder határolja. Területén fémkeresővel néhány 4.

századi pénzt találtunk. A feltárás során 12 objektumot észleltünk, ezek többnyire sekély, egyenes aljú gödrök (anyagnyerők). Találtunk egy kutat is, amelyet sajnos a magas talajvíz miatt nem tudtunk teljesen kibontani. A leletmentés legfontosabb eredménye egy fazekas kemence feltárása volt. A kisméretű, kerek kemence rostélyát helyben meghagyott központi tömb tartotta (vesszőlenyomatos darabjai a tűztérbe zuhantak). A tüzelőtérben sok hasonló, kihajló peremű szürke fazék töredéke feküdt. A kemence szája ovális munkagödörbe nyílt. A leletanyagból néhány fémmázás edénytöredéket, az említett fazekakat, a kút betöltéséből Rajna-vidéki horpasztott oldalú edény töredéket érdemes megemlíteni. A fazekas telep a 4. századra keltezhető.

SZÖNYI ESZTER

65. Csorna, Mocsári-dűlő

(Győr-Moson-Sopron megye) A

A MOL Csorna–Kapuvár nagyközényomású gázvezetékének nyomvonalán a 23,500 és 23,700 km szelvény között a felszínen avar kori edénytöredéket találtunk. Egy avar kori települést sikerült 10 m szélességben és 145 m hosszan átvágnunk. 49 objektum került elő, köztük egy félig földbemélyített ház, megújított, felszámolt kőkemencével, két kút, egy szabadban álló kenyérsütő kemence, árkok, gödrök, cölöphelyek. Sikerült több kis „kürtökemencét” (lepénysütő kemencét, nemegyszer a hozzájuk tartozó lepénysütő tálakkal együtt!) feltárni. Ez új jelenség a Kisalföld avar kori településein.

A nagyszámú kerámialelet késő avar kori (8. századi) keltezést indikál.

TOMKA PÉTER

66. Csókakő, Vár

(Fejér megye) Á; Kk; Kú

A felső vár erózióknak leginkább kitett területén folytatódtak a Fitz Jenő és Rosner Gyula korábbi feltárásait hitelesítő és kiegészítő, 1997-ben megkezdett munkálatok. A felső vár centrumát képező ciszterna körüli épületegyüttes újabb szakaszai kerültek napvilágra, többnyire a teljes lepusztulás előtti, végső fázisban (főként legalsó kősorok, sziklaágyba vésett alapozási sávok, habarcsos fallenyomatok formájában), de szerencsére még dokumentálhatóan. Ezek – néhány szerencsésen fennmaradt tanúfal-csonk és feltáratlanul maradt részfelületnek köszönhetően – időrendileg is jól értelmezhetőek voltak: a felső vár egészére nézve is döntő módosításokat és pontosítást teremtve az építési korszakok értékeléséhez.

Lényegi elemei a következőkben foglalhatók össze:

1. periódus:

Alaprajzilag sikerült tisztáznunk a várkomplexum 13. századi magvát. A kb. 28×15 méteres kiterjedésű, K-Ny-i tengelyű együttes a felső vár É-i felét foglalja magában. A várudvar É-i oldala csaknem teljes hosszában beépített. Meghatározó eleme az ÉK-i sarkon álló, szabálytalan trapéz alaprajzú (kb. 7×7,5×9,5 m), 2,4–2,5 méteres falszélességű öregtorony (viszonylag épen megmaradt legalsó szintjének felmenő részleteivel, vakolt falfelületek járószint csonkkal), a rövidebb Ny-i homlokzat falsíkjába iktatott falazott aknával (emésztővel?). A torony elnagyolt tömbje azonosíthatóan szerepel a vár karlsruhei levéltárban őrzött 17. század végi – 18. század eleji alaprajzán, valamint Csernó Géza múlt század végi várfelmérésén is. Az 1960–62. évi feltárások e felületre nem terjedtek ki, így csak most bizonyosodhatott be egyértelműen, hogy a korábbi szakirodalomban „donjonnak” hitt várrész (felső vár későbbi periódusban kiépült DK-i sarka) másként értékelendő. A toronyhoz Ny-ról – az É-i várfal síkhoz teljes hosszában hozzáépülve – két helyiséges palotaszárny csatlakozik (falazott emésztő aknával, fenekén sziklába vésett, a szomszédos torony-aknába kötő, hármasságú csatornával). Ezen épületegyüttestől D-re terül el a várudvar. Szabálytalan téglalap alaprajzú, DK-i sarkán erősen lekerekített, kerítő fala e közel félköríves szakasz két pontján is támpillérrel megerősített. Külső síkja mentén járószint csonk is megfigyelhető volt. A 13. századi várudvar középső harmadát a nagyjából négyzetes alaprajzú ciszternaház foglalta el, benne a kerek, kettős falazott kávjú ciszternával (kávak közti sárga agyag szigetelő réteggel, jól megfigyelhető, kávéra futtatott udvari járószinttel).

2. periódus:

A toronyház és palotaszárnyhoz csatlakozó várudvar D-i irányú bővítése, illetve a Ny-i oldalon – a 15. századi kápolnától K-re húzódó É-D-i sziklagerincen – szűkítése, szabályos négyzetes alaprajzú kiépülése (K-i várfal külső síkján köpenyezéssel). Kézenfekvőnek látszik a feltevés, hogy korban az északi palotaszárny 13. századi periódusához tartozó, kőfalazatú, 1. sz. emésztő használaton kívül helyezésével függ össze. A tavaly feltárt akna száját agyagba tapasztott kőréteg zárta le, alatta érintetlen törmelék jelentkezett, benne zárt együttest alkotó, 13–14. század fordulójára tehető gazdag kerámia, üveg és fémanyaggal. Ezen építési szakasz korábbi építmények elbontásával – jelen ismereteink szerint – nem járt. Ez alól csak a K-i várfal szakasz tekinthető kivételnek (az udvar K-i harmadát a ciszternaház és torony meglévő falait felhasználva új, szabálytalan trapéz alaprajzú helyiséggel építik be, az ún. K-i palotaszárnyal).

3. periódus:

Rendkívül jelentős átalakításokkal jellemezhető. Fel-

számolják a K-i palotaszárny 14. századi épületét. Az alapozásig visszabontott falakra fedő, elegyengetett pusztulási törmeléket I. Jagello Ulászló és Hunyadi János kormányzó denárjai kelteznek. A 15. század közepére tehető átalakítás során a várnégyszög DK-i sarkának belső síkját, továbbá a ciszterna külső kávját a (ÉNy-i és D-DK-i oldalán dokumentálhatóan) falköpenyezéssel erősítették meg. E szakaszon támfallal is megtámogatták a ciszternát. Ennek DK-i szakaszán egyébként egy – az új, megszélesített kávéra futó – 15. századi kerámiával keltezett járószint csonk (kaviccsal kevert, fehér öntött habarcsos terrazzo) is megfigyelhető volt, mely a visszabontott 14. századi épület-szárny romjaira fedő járószint folytatása volt. Ekkorra tehető a várudvart É-ről lezáró palota K-i végén újabb helyiséggel való bővítése is, melyet az öregtorony mellé, a már a 14. században használaton kívül került emésztők fölött emeltek. Megsemmisült járószintje alatt, a sziklaágy egyenetlenségeit kitöltő kavicsos-sóderes betöltésből Hunyadi Mátyás denárja került elő.

4. periódus:

Elsősorban a ciszterna átalakításában rögzíthető. A külső káva szögletes alaprajzú felmenő szakaszt kap, s cölöpszerkezetű tetőzetet (kávat kísérő, sarkain lekerékített négyzetes alaprajzot kiadó cölöplyuk sor). Korára nézve adalék: az új kávéperiódusra futó agyagos járószint alatti törmelékből I. Ferdinánd 1530-as kibocsátású denárja került elő.

5. periódus:

Csupán járószint megújítás formájában volt rögzíthető, a ciszterna udvar É-i sávjában. E záró aktussal a Felsővár régészeti előkutatása befejezettnek tekinthető, értelmezett feldolgozását követően állagvédelmi építésként túlmenő, végleges tervezésre átadható.

A Barbakán területén a régészeti feltárással egybekötött falmegegyezés és állagvédelmi munka folyt. Eredményei az alábbiakban foglalhatók össze:

A Barbakán építési kora egyértelműen török, többszöri (legalább 3) udvari járószint megújítással. A finomabb 16–17. századi belső korszakolást a leletanyag múzeumi elemzése teszi majd csak lehetővé. A megépítés a 15. századi kaputoronyhoz vezető – a vártnál sokkal komolyabb nagyságú és kiépítésű – középkori falazott előtér, bevezető út és farkasverem elbontásával járt együtt (török pusztulási törmelékkel fedett, visszabontott falcsonkok, habarcsba rakott „lepény-szerű” egybefüggő kőalapozás).

Az É-i kerítőfal szakaszon feltárással került az eredeti kapu keleti részlete. A szabályosan faragott, nagy méretű hasábkövekből álló küszöb eredeti helyén került elő, ráfutó terrazzo szerű, kavicsos, öntött-habarcsos járószinttel. E járószint – az egyéb törökkori szintekkel, továbbá a farkasverem falainak visszabontási határaival és a Ny-i fal udvari vízkifolyójával összecsengve – azt is

jelzi, hogy a török kori barbakánudvar jóval a középkori szintviszonyok alatt került kialakításra. Különbségük kiegyenlítését – vagyis a 15. századi toronykapun át való közlekedést – faszerkezetes feljáróval oldhatták meg. A barbakán kapu küszöbére futó terrazzo azt is jelzi, hogy a kapu már a törökkor késői szakaszában – de még a 17. század végi tereprendezés előtt –, átalakításon, javításon esett át (valamilyen ostrom után?). A küszöbhez csatlakozó, keretező szárkő ugyanis kiemelésre került, helyére e járósínt ráfedett. E szárkő beültetési helye egyébként a túlsó, nyugati szakasz felmenő falszövegében már tavaly dokumentálható volt.

A vár nyugati előterében – ahol a vár szikla platóját a hegygerinctől mesterséges levéséssel keletkezett szurdok határolja –, folytatódott a pusztulási törmelék átvágása, rétegtani tisztázása. A munkálatok a 17–18. századi rétegekben folytak. Ennek során került napvilágra a Barbakánnal egykorú, azzal kötésben álló fal, melyet építői a vár korábbi (15. századi), alsó és felső várat összekötő É-D-i főfala elé húztak. Erről a várat műemléki szakleírásban először ismertető Náczi József is megemlékezett.

Konzulens: dr. Kozák Éva (OMvH). A feltáráson Bodó Balázs, Nagy Ágnes, Orosz Krisztina, Tóth Boglárka, Botár István, Ráczi Tibor egyetemi hallgatók vettek részt. A feltárások térinformatikai feldolgozása, a vár teljes környezeti felméréssel együtt elkészült, a BME Fotogrammetriai Tsz. és az ELTE Régészettudományi Intézet közreműködésével (Czajlik Zoltán, Holl Balázs, Winkler Gusztáv). Tervező: Gál Tibor (ÁMRK), kivitelező: FERZO Bt.

HATHÁZI GÁBOR – KOVÁCS GYÖNGYI –
KULCSÁR MIHÁLY

67. Dalmand, Sánc

(Tolna megye) **Á; Kk**

A falutól DK-re, lapos fennsíkon elhelyezkedő sáncot a szántóföldi művelés teljesen elsimította, ezért ma már csak légi fotón látható. 1998-ban a Tolna megyei várkutató program keretében végeztem itt szondázó ásatást. Kutatóárokcal átvágtuk a sáncot és árkot, és egy kutatóárokcal a belső területet. Ennek eredményeként kiderült, hogy eredetileg kettős sáncárok volt, közöttük lehetett a sánc, ennek azonban már a kutatóárokban sincs nyoma. A belső sáncárok jelenlegi felső szélessége 6,30 m, a külső ároké 6 m, mélységük 3 m. Mindkettő V alakú, aljuk erősen összeszűkül. A védett területen húzott kutatóárokban települési objektum nem mutatkozott.

A leletek szerint a sáncot a 13–14. században létesítették, és a 15–16. században hagyták el. Rendeltetésének tisztázására nagyobb felületen végzett feltárás szükséges.

Az ásatás költségeit a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól és az OTKA-tól nyert pályázati pénzből fedeztem.

Munkatárs: Bertók Gábor és Miklós Gergely P. Az ásatáson részt vett Batizi Zoltán, K. Németh András és Ráczi Miklós egyetemi hallgató (ELTE).

MIKLÓS ZSUZSA

68. Decs, Ete

(Tolna megye) **Kk; Kú**

1998-ban a mezőváros középső részén végeztünk leletmentést: februárban és novemberben feltártuk egy fazekasház 4,5×4,5 méteres alapterületű, faszerkezetű raktárhelyiségét. A felső rétegekben, a szántási határon mintegy 80 db vörös és szürke színű, többnyire ép, egymás mellé fektetett korsót (16. század vége – 17. század eleje) találtunk, kb. 5 m hosszúságban. Ez alatt, a helyiség betöltésében igen nagy mennyiségű 15–16. századi kályhaszem, fazék, lábas, kályhacsempe és kályhacsempe-negatív hevert az égett omladékban.

A februári leletmentés után az ELTE Geofizikai Tanszéke végzett méréseket a kutatási terület közvetlen környékén.

Megkezdjük a raktárhelyiséghez kapcsolódó épületek, épületrészletek feltárását is. A munkát november végén a havazás miatt félbe kellett szakítanunk.

A felméréseket Egyed Endre végezte. Az ásatáson részt vett: K. Németh András és Batizi Zoltán egyetemi hallgató (ELTE).

Az ásatási költségeket a Wosinsky Mór Múzeum, a Tolna Megyei Önkormányzat és a Nemzeti Kulturális Alap fedezte.

MIKLÓS ZSUZSA – VIZI MÁRTA

69. Detk, Tarnóca-dűlői (Visonta K-II/1A)

(Heves megye) **U; Sza; N; Á**

A lelőhelyet a visontai I. sz. bányatelken fedeztük fel 1998 január-februárjában, mikor a bányászati célra felhasználandó terület terepbejárása megtörtént. A több mint 60 ha területen több régészeti lelőhelyet is lokalizáltunk, de ezek közül csak két helyen folytattunk leletmentést a bányászati munka megkezdése előtt.

Az 1A lelőhelyre a Tarnóca-pataktól néhány száz méterre Ny-ra, egy kisebb dombon találtunk rá. A dombtetőt és a domb Ny-i lejtőjét már elbányászták, így Ny-ról egy kb. 5–8 méter magas bányafal jelentette a lelőhely határát. A terület a Mátrai Erőmű Rt tulajdonát képezte, és velük megállapodva, az Egri Dobó István Vármúzeum egy 50×170 méteres, É-D hossz tengelyű szakasz feltárására kapott engedélyt és anyagi támogatást.

A leletmentés során – feltehetően az intenzív ta-